

УДК368.8

Тельнова Г. В.

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ У ПЕРІОД ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Останнім часом національна економіка України зазнає труднощів у фінансовій сфері, що викликані коливанням валютного курсу, зміною умов зовнішньоекономічних відносин, зниженням платоспроможного попиту домогосподарств та суб'єктів реального сектора економіки. В таких умовах актуальності набувають специфічні види страхування, як то страхування фінансових ризиків, страхування кредитів та інших аспектів фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва та домогосподарств. Проте, роль і значення вітчизняного страхування у забезпеченні покриття фінансового ризику залишаються доволі обмеженими та не завжди механізми такого забезпечення є прозорими. Відомим є факт, що належність багатьох вітчизняних страхових компаній до інтегрованих корпоративних структур (зокрема, фінансово-промислових груп) обумовлює не процес захисту та покриття фінансового ризику під час укладання відповідного договору страхування, а засіб зниження податкових платежів корпоративної структури. Разом з тим, у період фінансово-економічних та політичних трансформацій необхідним є прозорий та дієвий механізм захисту від фінансових втрат через страхування діяльності. Крім того, негативні тенденції зачіпають також сферу фінансових доходів домогосподарств, а проблема забезпечення компенсації будь-яких втрат для людини завжди була актуальною у страхуванні.

Трансформаційні процеси у економіці України обумовили низку досліджень монографічного характеру. Зокрема, Позднякова Л. О. [1] звертає увагу на особливості розвитку страхового ринку України за умов транзитивної економіки. Автором досліджено комплекс питань, що стосуються теоретико-правових аспектів страхування, державного регулювання й організаційно-правової структури страхового ринку, особливостей фінансово-економічної діяльності страховика за умов ринкової трансформації економіки. Інший вітчизняний дослідник – Нечипорук Л. В. [2] – наголошує на аспектах формування і розвитку страхового ринку за умов глобалізації. Науковцем проаналізовано інверсійність трансформаційних змін страхового ринку, визначено деформації формування страхового ринку та ідентифіковано структурізацію в контексті фінансової безпеки за умов неоліберальної моделі розвитку економіки. Фінансова-економічна криза 2008–2009 рр. зумовила появу досліджень розвитку страхового ринку в умовах кризи Сорочинської Н. А. [3], Сподаревої О. Г. [4], Шуригіної Н. Ю. [5], Зоря О. П. [6], Турко В. В. [7], Шолойко А. С. [8] розглядають не менш важливі аспекти розвитку страхового ринку України.

Разом з тим, необхідно констатувати недостатню розвинутість проблем ефективної страхової діяльності у періоди фінансово-економічної нестабільності з огляду не тільки на процес та показники розвитку страхового ринку, але й враховуючи необхідність виконання основного завдання страхування – покриття ризиків суб'єктів підприємництва та домогосподарств.

Метою даної роботи є аналіз основних тенденцій розвитку страхової діяльності в Україні в період фінансово-економічної кризи.

Безперечно, страхування є необхідним елементом фінансово-економічних відносин, що покликане компенсувати втрати у разі настання несприятливої фінансової ситуації. На сьогодні звичним для вітчизняних страховальників є відшкодування збитку, що виражається в загибелі або ушкодженні основних фондів і оборотних коштів в результаті природної стихії (землетрусу, повені, бурі та ін.), випадкових подій технічного й технологічного характеру (пожежі, аварії, вибухи й ін.), збитки від різних криміногенних явищ (крадіжки, розбійні напади, викрадення транспортних засобів та ін.). Проте, фінансові втрати через неритмічні поставки сировини, неплатоспроможність покупців, втрачання позицій на ринку через вплив деструктивних факторів, не знайшли належного відображення у страховій діяльності.

Розглянемо основні показники розвитку страхового ринку України протягом 2005–2013 рр. (табл. 1). В статті запропоновано вважати розвитком страхового ринку кількісно-якісні зміни у кількості зареєстрованих страховиків, укладених договорів, активах по балансу. Динамізм, який має бути властивий розвитку, як економічній категорії, запропоновано виразити через кількісний вимір темпів росту окремих показників із подальшим їх інтегруванням у єдиний показник розвитку страхового ринку України:

$$I_{\text{ср}} = \sqrt[3]{T_{\text{рс}} * T_{\text{рд}} * T_{\text{ра}}}, \quad (1)$$

де $I_{\text{ср}}$ – інтегральний коефіцієнт розвитку страхового ринку;

$T_{\text{рс}}$ – темп росту кількості зареєстрованих страховиків;

$T_{\text{рд}}$ – темп росту кількості укладених договорів страхування;

$T_{\text{ра}}$ – темп росту активів по балансу.

Таблиця 1

Основні показники розвитку страхового ринку України

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість зареєстрованих страховиків	398,00	411,00	446,00	469,00	450,00	456,00	442,00	414,00	407,00
Кількість укладених договорів страхування (тис. шт.)	15 912,30	16 931	20 179,00	22 828,00	22 343,00	26 340,50	30 224,50	35 204,80	87 328,50
Активи по балансу, млн. грн.	20 920,10	23 994,60	32 213,00	41 930,50	41 970,10	45 234,60	48 122,70	56 224,70	66 387,50
Темп росту, долі одиниці									
Кількість зареєстрованих страховиків		1,03	1,09	1,05	0,96	1,01	0,97	0,94	0,98
Кількість укладених договорів страхування		1,06	1,19	1,13	0,98	1,18	1,15	1,16	2,48
Активи по балансу,		1,15	1,34	1,30	1,00	1,08	1,06	1,17	1,18
$I_{\text{ср}}$		1,08	1,20	1,16	0,98	1,09	1,06	1,08	1,42

Джерело: за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [9]

Найменше значення інтегрального показника розвитку страхового ринку України спостерігається у 2009 р., що характеризувався деструктивним впливом наслідків світової фінансово-економічної кризи на процеси розвитку страхового ринку України. Представимо динаміку показника на рис. 1.

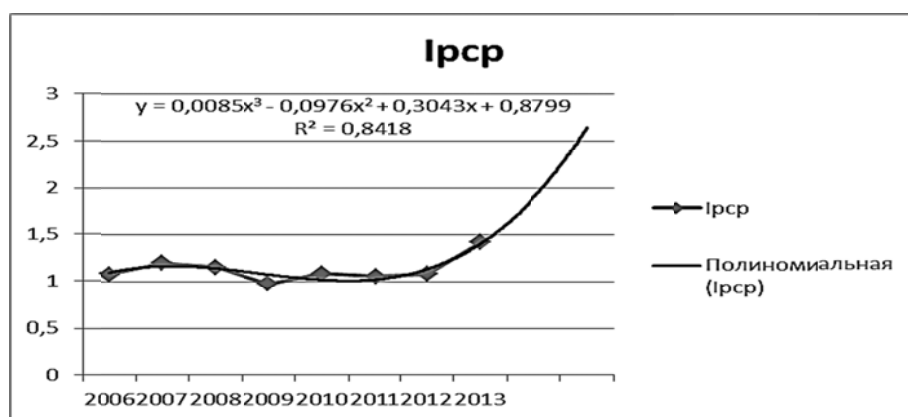

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника розвитку страхового ринку України та визначення його трендового прогнозу

Повертаючись до умов сьогодення, зауважимо, що наразі дуже важливо з'ясувати, яке місце посідає страховий ринок у забезпеченні дієвої системи захисту фінансових інтересів домогосподарств та суб'єктів підприємництва, підтриманні фінансової стабільності національної економіки, економічної безпеки України.

За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [9], у 2005 р. відбулося падіння темпів росту премій зі страхування фінансових ризиків (-54,8 %), а виплати зі страхування фінансових ризиків зросли до +135 %.

Протягом 2006–2009 рр. рівень валових страхових виплат зріс з 28,3 % до 85 %, а рівень чистих страхових виплат до 2010 р. досяг найвищого значення 259,2 %. З 2010 р. спостерігається падіння рівня валових та чистих витрат до значення 3,10 % та 3,7 % відповідно. Отже, найбільша збитковість зі страхування фінансових ризиків спостерігається у період фінансової кризи 2008–2009 рр. (рис. 2).

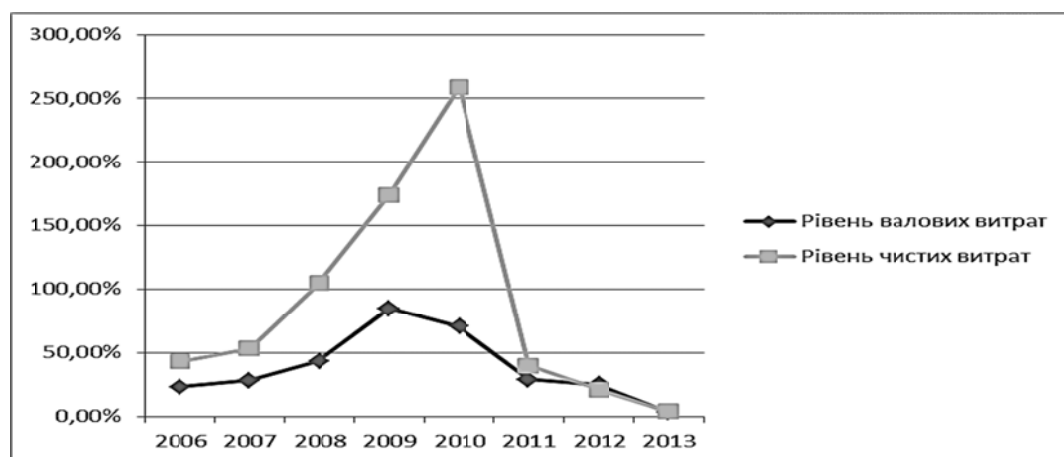

Рис. 2. Рівень валових та чистих страхових виплат на страховому ринку України у 2006–2013 рр.

Таким чином, фінансово-економічні кризи, з одного боку, позначаються на фінансовому стані суб'єктів підприємництва, з іншого – на рівні страхових виплат та збитковості страхових компаній, вимагаючи від них звертання до операцій перестраховання. Обґрунтування доцільності страхування фінансових ризиків у період кризових явищ має полягати у розрахунку довгострокового фінансового результату на макрорівні. Так, якщо в такі періоди обмежувати страхування фінансових ризиків, буде зростати збитковість суб'єктів підприємництва у довгостроковій перспективі, кількість збанкрутілих підприємств, адже подолати деструктивні фактори без зовнішньої допомоги для багатьох підприємств та організацій є важко реалізованим на практиці. Якщо необмежено вдаватися до страхування фінансових ризиків, можливе недоотримання податкових надходжень до Державного бюджету, зростання «тіньових» процесів у перерозподілі капіталу фінансово-промислових груп, до яких входять страхові компанії та суб'єкти реального сектора економіки.

Регулювання страхового ринку у період фінансово-економічних криз повинно ґрунтуватися на антикризових заходах, що впроваджуються Українською федерацією страхування, Лігою страхових організацій України за участю представників Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, Національного банку України, Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку. Досвід 2009 р. полягає у впровадженні «Проекту внесення змін у деякі закони України відносно недопущення наслідків фінансової кризи на страховий ринок України», що базувався на створенні Фонду гарантування страхових виплат з метою додаткового забезпечення страхових виплат, визначенні основних джерел фінансування антикризових заходів у страхуванні, серед яких кошти, передбачені законом про Державний бюджет України, кошти місцевих бюджетів, інвестиції юридичних і фізичних осіб та інші джерела

фінансування, не заборонені законодавством. Подібний досвід має бути врахований і вдосконалений у практику діяльності страхових компаній у 2015 р. задля попередження падіння національної економіки України.

ВИСНОВКИ

Враховуючи вищевикладене, виокремимо основні негативні моменти у розвитку страхового ринку в період фінансово-економічної кризи та подолання її наслідків:

- небезпека зростання «тінізації» економіки у перерозподілі капіталу фінансово-промислових груп, до яких входять страхові компанії та суб'єкти реального сектора економіки;
- інфляційні очікування населення негативно позначаються на рівні страхових премій, зниженні попиту на страхові послуги;
- недосконалий та науково необґрунтований пошук рівноваги між падінням доходів бюджету у довгостроковій перспективі внаслідок погіршення фінансового стану суб'єктів підприємництва та забезпеченням страхових виплат за страхуванням з фінансових ризиків та відповідним погіршенням стану страхового ринку України.

Разом з тим, розвиток страхового ринку України у період фінансово-економічної кризи є необхідною умовою подолання негативного впливу економічних, політичних, соціальних чинників на стан суб'єктів підприємництва у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Позднякова Л. О. *Страховий ринок України в умовах транзитивної економіки [Текст] : монографія / Л. О. Позднякова ; Держа. податк. адмін. України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь : [Нац. ун-т ДПС України], 2010. – 134 с.*
2. Нечипорук Л. В. *Страховий ринок: закономірності становлення та розвитку в умовах глобалізації [Текст] : монографія / Л. В. Нечипорук. – Х. : Право, 2010. – 278 с.*
3. Сорочинська Н. А. *Страховий ринок в умовах світової та національної фінансової кризи / Н. А. Сорочинська // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Економіка . – 2009. – Вип. 12. – С. 419–424.*
4. Сподарева О. Г. *Вплив та наслідки економічної кризи на страховий ринок України / О. Г. Сподарева // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України . – 2011. – № 1. – С. 539–548.*
5. Шуригіна Н. Ю. *Страховий ринок України в умовах світової фінансової кризи / Н. Ю. Шуригіна // Теорія та практика державного управління . – 2010. – Вип. 1. – С. 328–332.*
6. Зоря О. П. *Страховий ринок України: стан, проблеми та перспективні напрями розвитку / О. П. Зоря, С. П. Зоря // Вісник Сумського національного аграрного університету. Фінанси і кредит. – 2013. – № 1. – С. 12–15.*
7. Турко В. В. *Дослідження рівня страхових виплат та ризику їх зміни на страховому ринку України / В. В. Турко // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2013. – № 767. – С. 362–367.*
8. Шолойко А. С. *Страховий ринок України: підходи до його класифікації та періодизації / А. С. Шолойко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2014. – Вип. 200 (3). – С. 94–102.*
9. *Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/>*